

Prantsuse esimene renessansskunstnik Jean Fouquet

MARI LOIT, prantsuse filoloog

Jean Fouquet sündis 1420. aasta paiku, siis kui Saja-aastane sõda, mis algas juba 1337. aastal, oli lõpusirgel. Kuulsa Orleans'i neitsi abil vallutasid prantslased Reims'i ja Prantsusmaa kuningas Charles VII krooniti ja võiti püha õliga kohas, kus seda oli tehtud juba kuussada aastat. Sõja lõpuni 1453. aastal oli veel veidi aega.

Pikad sõja-aastad tähendasid, et Põhja-Prantsusmaal olid inimesed pingutanud sajandi, et vastu pidada ja sõjakoledestes ellu jääda. Uute kunstiteoste loomine oli teisel kohal. Tuntud kunstnikke ja kunstiteosed Prantsusmaal on 14-15 sajandist teada vähe.

Sellest vaiksest kunstimaailmast kasvas üsna iseseisvalt välja Jean Fouquet, 15. sajandi Prantsusmaa tähtsaim kunstnik.

Tema täpset sünniaastat ei ole teada. Arvatakse, et ta sündis vahemikus 1415-1425 Tours'is, aga tema täpne sünniaeg ja -koht on teadmata. Samuti puuduvad andmed Jean Fouquet' varasemate õpingute kohta. Hilisema käekirja põhjal arvatakse, et ta tegi nooruses koostööd raamatute illumineerija Jouveneli meistriga, kes tegutses ilmselt Lääne-Prantsusmaal Angieris.

Esimesed kindlad andmed Jean Fouquet'st ja tema töödest on pärit aastast 1465, mil Itaalia arhitekt ja skulptor Antonio di Pietro Averlino toob ühes oma traktaadis välja, et Van Eykilt, Rogier van der Weydenilt ja prantslaselt Fouquet'lt ei saa enam loota kaastöid. Viimase puhul kiidab ta loomutruudust ja mainib paavst Eugenius IV (viibis Roomas 1443-1447) portreed, millest on kahjuks alles vaid hilisemad koopiad. Niisiis oli Fouquet Itaalias tõenäoliselt ajavahemikul 1445-1447. Juba selleks ajaks oli ta kogunud piisavalt tuntuks, et teha portree paavstist. Itaalias kohtus ta usutavasti kunstniku Fra Angelicoga, kes töötas samuti tollal paavsti õukonnas. Väga tõenäoline on ka nende koostöö Fra Angelico tollaste freskode juures. Itaalist tõi Fouquet kaasa oskuse kujutada perspektiivi

1450.-ndatest elas ta jälle eeskätt Touris. Ta oli tegus linnakodanik: osales linnanõukogu töös, hoidis öösel korda. Kui 1476 aastal sisenes linna Portugali kuningas Afonso V, jäi sündmust linnas meenutama Fouquet' maal. Loomulikult tellisid temalt töid ka linna tähtsamad kodanikud. Kahjuks on kõik see teada vaid dokumentide põhjal. Need kunstiteosed on ajaloo jookul kadunud.

Jean Fouquet töödest on alles see osa, mille ta tegi Pariisi õukondlaste ja kuninga tellimusel. Neid töid saab kaasajal näha vaid paaris muuseumis, sest suurematest teostest on alles vaid üksikud.

Fouquet varaseima maali tarbeks tuleb kaasajal minna Louvre'i muuseumi Pariisis. Seal hoitakse Charles VII maali, mis valmis umbes 1450-1455. Maalil kujutatakse Charles "Võitjat" (**vaata maali siit**¹). 100-aastane sõda lõppes alles aastal 1453 Prantsuse kuninga võiduga. Charles VII oli maalimise ajal umbes 50 aastat vana ja veetnud kogu oma nooruse Prantsusmaa trooni eest võideldes. Maalilt vaatab vastu ühel ajal nii pikast sõjast väsinud, aga võidukas kuningas. Seda rõhutab ka Fouquet, kes maali raamile lisas kuninga nime ja lause "LE TRES VICTORIEUX ROY DE FRANCE" - "Võidukaim Prantsusmaa kuningas".

Kuningat on kujutatud võrdlemisi lihtsates rõivastes ja ilma kuninglike regaalideta. See oli keskaegsel Prantsusmaal traditsiooniks. Keskajal maaliti portreesid vähe. Kunst oli kiriku teenistuses ja portreedesse suhtuti kui üleliigsesse tähelepanu otsimisse ja uhkeldamisse. Seetõttu kujutati portreedel ka kõrgest soost isikuid tagasihoidlikult.

Fouquet' ülejäänud säilinud portreed on kõik seotud kirikuga. 1452. aasta paiku maalis ta Meluni Jumalaema kirikule diptyhhoni (**vaata maali siit**²), kaheosalise altarimaali, mille kaks algselt hingedega kokku liidetud osa on kaasajal eraldi ja asuvad ka erinevates muuseumides. Vasakpoolsel maalil on kujutatud maali tellijat, pikaaegset kiriku patrooni ja kuningas Charles VII varahoidjat Étienne Chevalier'd palvetamas Neitsi Maarja poole. Tema taga seisab püha Stephan, tellija kaitsepühak. Sellel maalil on näha, kuidas äsjane reis Itaaliasse on kunstnikule hinge jäänud. Maalil kujutatud arhitektuur meenutab Firenze renessanssarhitektuuri, Fouquet järgib ka väga täpselt Itaalias õpitud perspektiivi reegleid.

¹ https://fr.wikipedia.org/wiki/Portrait_de_Charles_VII#/media/Fichier:Jean_Fouquet_008.jpg

² https://fr.wikipedia.org/wiki/Diptyque_de_Melun#/media/Fichier:Diptyque_de_Melun_reconstitué.jpg

Parempoolne altarimaali osa kujutab Neitsi Maarjat, Jeesuslaps põlvel, ümbritsetud inglitest. Kui vasakpoolne maal on kaasaegne, siis parempoolne on rohkem mõjutatud varasemast keskaegsest kunstist. Märkimisväärsed on maali kontrastid. Inglid, ja troon, millel Maarja istub on väga tumedat tooni, Jeesus ja Maarja nende taustal lausa silmipimestavalt heledad ja säravad. Legend räägib, et Fouquet maalis Neitsi Maarja kuninga armukese Agnes Soreli järgi. Ühtegi tõendit selle kohta ei ole, aga Maarja sarnaneb tõesti väga Agnes Soreli kujutisega ta hauaplaadil. See legend oli aga oli nii tugev, et kui 16. sajandil hakati maalima varasemate kuningate armukeste portreesid, võeti just see altarimaal Agnes Soreli kujutamisel aluseks.

Meluni diptühhonist on alles veel üks osa. Nimelt olid altari välisküljed kaunistatud väksemate medaljonidega, mis kujutasid lugusid Neitsi Maarja ja Püha Stephani elust. Nendest on alles vaid üks medaljon, mis on aga hoopis Jean Fouquet' autoportree (**vaata maali siit** ³). See autoportree on eriline kahel põhjusel. Esiteks on see esimene autoportree, mille puhul on kindel, et autor maalis ennast. Nimelt on mehe kujutise kõrval Fouquet' nimi, aga ta ei allkirjastanud oma ühtegi teist tööd. Teiseks on tegemist esimese uuemaaegse miniatuurportreega. Miniatuurportreed levisid 16. sajandi Prantsusmaal ja olid 18. sajandil populaarsed kõikjal Euroopas kuni selle kunstivormi asendas fotokunst.

Prantsusmaa kantsler Guillaume Jouvenel des Ursins tellis 1455. aasta paiku Fouquet'lt altarimaali, millest on alles vaid teda ennast kujutav osa (**vaata maali siit** ⁴). Maal võis asuda nende suguvõsa kabelis Pariisi Jumalaema kirikus. Kõigist Fouquet' maalidest on just see kõige rohkem mõjutatud uuest kunstistiilist, mis kajastub eriti maali taustal kujutatud renessanssarhitektuuris, aga ka värvikasutuses ja loomutruuduses. Guillaume Jouveneli asend maalil on sarnane Étienne Chevalier omaga. Mõlemast riigimehest on maalil näha kolmveerand pikkusest, mis annab neile väärikust ja mõju. Kui Chevalier on äratuntav tema taga olevale seinale kirjutatud nime järgi, siis Jouvenelile on maalil mitmeid vihjeid alates paberitest ta ees ja võtmekimbust vöö, kuni taimornamentideni sammastel.

Viimane säilinud maal on ka ainus, mis asub endiselt oma algsel kohal. Tours'i lähistel asub küla Nouans-les-Fontaines. 20. sajandi alguses avastas sealt Tours'ist pärit restauraator keskaegse altarimaali (**vaata maali**

³ https://fr.wikipedia.org/wiki/Jean_Fouquet#/media/Fichier:Jean_Fouquet.png

⁴ https://fr.wikipedia.org/wiki/Jean_Fouquet#/media/Fichier:0_Guillaume_Jouvenel_des_Ursins_-_Jean_Fouquet_-_INV_9619_-_Louvre.JPG

siit 5), mis omistati Fouquet'le alles 1995. aastal. Maalis ta selles usutavasti oma elu lõpu poole. Maalil kujutatakse hetke pärast Kristuse ristilt eemaldamist. Tema ümber on ristisurma pealt näinud pühakud. Lisaks pühakutele on maalil üks palvetaja, kelleks on ilmselt maali tellija. Viimase nime kahjuks teada ei ole.

Jean Fouquet' maalid kõik oma maalid õlivärvidega tammepuutahvlitele. Õlivärvid oli tuntud kunstnike seas juba varem, aga just 15. sajandil muutus õlimaal populaarseks ja asendas keskaja põhilise temperatehnika.

Suurem osa Fouquet' kunstist ei asu mitte muuseumides vaid raamatukogudes. Fouquet alustas oma karjääri illumineerija e. raamatumaalijana. See oli eelneva sajandi rikkaim kunstivorm Prantsusmaal. Ornamentide ja miniatuuridega (väiksemõduliste maalidega) kaunistati kõige rohkem religioosset lugemivara, aga palju ka ilmalikku kirjandust. Tasub meeles pidada, et raamatud kirjutati tollal käsitsi, nad olid väga väärtuslikud ja neid kaunistati luksuslikult. Fouquet' töödest on alles miniatuurid raamatutes *Livre d'Heures d'Étienne Chevalier* ja *Les Grandes Chroniques de France* ning Fouquet'le on omistatud miniatuure ka teistest käsikirjadest. Miniatuurid on väikesed, maksimaalselt raamatulehe suurused, tihti palju väiksemad maalid raamatus. Vaatamata oma väiksusele on Fouquet' miniatuurid väga detailselt teostatud. Sisuliselt võib iga miniatuuri pidada pisikeseks maaliks. Ka miniatuuridel on näha Fouquet' oskust kasutada perspektiivi.

Livre d'Heures d'Étienne Chevalier (**vaata maali siit** 6) on tundideraamat, mis oli koduseks kasutamiseks ja kus oli kirjas kirikukalender ning igapäevased palved mitmeks korraks päevas. Tellijaks oli sama Étienne Chevalier, kes on Fouquet altarimaalil ja see valmis aastatel 1452-1460. Palvetekstid on suuremas osas kadunud ja miniatuuridest on alles 47, mis asuvad raamatukogudes üle Euroopa. Raamatumaalid kujutavad lugusid Uuest Testamendist. Miniatuuridel on äratuntavad mitmed tuntud kohad. Seal on kujutatud näiteks Pariisi Jumalaema kirikut, Sainte Chapelle'i, Louvre'i, Vincennes'i lossi, hooneid Chevalier' sünnilinnast Melunist, aga ka vaateid Itaaliast. Miniatuuridel on võimalik ära tunda kahte isikut. Kahel maalil põlvitab palves tellija, ühel, Jeesuse sündi tunnustama tulnud targana kuningas Charles VII. Ka mitmete teiste maalide tegelased on väga isikupärased ja ilmselt kujutavad vähem tuntud ajalootegelasi.

⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Jean_Fouquet#/media/File:Pietà_de_Nouans.jpg

⁶ https://www.wga.hu/html_m/f/fouquet/bookhour/index.html

Les Grandes Chroniques de France (vaata maali siit ⁷) oli Prantsusmaa ametlik ajalugu. Neid kroonikaid hakati koostama Püha Louis ajal ja nad võtavad kokku Prantsusmaa ajaloo alates müütilistest algustest kuni kirjapanemise hetkeni. On teada 130 erinevat kroonika versiooni, mis erinevad oma põhjalikkuselt, kirja pandud sündmuste ja kaunistuste poolest. Ajaloolased saavad nende abil jälgida ajaloosündmuste tähtsuse muutumist vastavalt sellele, kuidas muutus poliitika.

Fouquet kaunistustega käsikirja tellijaks oli ilmselt kuningas ise või keegi ta lähikondlastest. See käsikiri valmis kahes osas. Esimene osa pandi kirja vahemikul 1415-1420. Teine osa kirjutati 1455-1460. Kuningate kroonimiste ja võidmist juures keskendutakse Prantsusmaa ja Inglismaa suhetele (jälle Saja-aastane sõda!) ja ristisõdadele. Miniatuurid kroonika mõlemale osale tulid Fouquet'lt. Nimelt olid alguses jäetud vabad kohad maalide jaoks ja hiljem sai Fouquet ka need miniatuuridega katta. Kokku on käsikirjas 51 miniatuuri. Ka nendel kujutatud loodus, hooned ja ruumide sisustus on tihti äratuntav.

Jean Fouquet suri 1481, veidi enne järgmise suure prantsuse kunstniku Jean Clouet' sündi. Tavaliselt on kunstiajaloo näha järjepidevust. Kunstnikud õpivad üksteiselt ja annavad oma oskused edasi noorematele, kes otsivad teadmisi ka kaugemalt ja annavad need omakorda edasi ja nii saab vedada katkematut joont läbi kunstiajaloo. Jean Fouquet on üks. Me võime vaid aimata, kellelt ta sai oma oskused ja kahjuks ei ole nimeliselt teada, keda ta ise õpetas. Fouquet' maalid võtsid oma loojalt selle töö üle. Jean Clouet maalidel on näha Fouquet' mõjutusi. Pärat Clouet'd löi Prantsuse maalikunst õitsema. Iga taim algab seemnest ja selleks võib Prantsuse maalikunstis pidada Fouquet'd.

⁷ https://www.wga.hu/html_m/f/fouquet/chroniqu/index.html